

macrofaunanieuwsbrief 27, augustus/september 2002

In verband met het overlijden van Henk van der Hammen heb ik Gert van Ee, naaste collega van Henk gevraagd een in memoriam te schrijven voor de nieuwsbrief. Zijn overlijden betekent een groot verlies voor in eerste instantie natuurlijk de mensen die het naast bij hem betrokken waren maar daarnaast ook voor de macrofaunisten in Nederland.... wie gebruikt niet regelmatig de macrofauna-atlas van Noordholland of kende Henk van een van de vele activiteiten rondom macrofauna waarvoor hij zich inzette.

In memoriam Henk van der Hammen

4 augustus 1943 - 20 augustus 2002

Henk van der Hammen werd geboren op 4 augustus 1943 in Landsmeer bij Amsterdam. In 1959 haalde hij zijn MULO diploma, waarna hij op de gemeentelijke kweekschool in Amsterdam de opleiding tot onderwijzer volgde. Na zijn militaire dienst werkte hij in een wetenschappelijk antiquariaat en behaalde hij het HBS-B staatsdiploma. Van 1970 tot 1977 studeerde hij biologie aan de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam. Zijn hoofdvak was Bijzondere Plantkunde. Hij bestudeerde populatiedynamische aspecten van duinpaardebloemen. De bijvakken richtten zich op aquatische oecologie, vooral micro- en macrofauna. In 1978 deed hij in dienst van de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam een verspreidings-ecologische studie aan fytoplankton en macrofauna van Waterland en in 1979 trad hij in dienst van de Provincie Noord-Holland. Zijn voornaamste taak was het inventariseren van de macrofauna in Noord-Holland. De eerste jaren bij de provincie Noord-Holland waren pioniersjaren. Alles moest worden opgestart: laboratorium, onderzoeksprogramma, opslag en verwerking van data in een tijd waarin een computer een betrekkelijk nieuw fenomeen was. Jaarlijks werd een gedeelte van de provincie op macrofauna geïnventariseerd: in voor- en najaar werd de macrofauna op de potentieel beste locaties bemonsterd, gesorteerd en 's winters gedetermineerd. Ondertussen werd met anderen samengewerkt in IAWM verband aan standaardisering van methoden en technieken. In 1984 verscheen de handleiding voor hydrobiologische milieu-inventarisatie die een lange tijd als standaardwerk zou gelden. Tussen 1979 en 1992 maakte het macrofaunaonderzoek onderdeel uit van de provinciale milieu-inventarisatie. Dit macrofaunaonderzoek vormde de basis voor Henk's proefschrift met als titel: "De macrofauna van Noord-Holland, een aquatisch-oecologische studie: inventarisatie, verspreidingspatronen, tijdreeksen, classificatie van wateren", waarop hij in Nijmegen in 1992 promoveerde. Een andere mijlpaal was het verschijnen van "De Macrofauna atlas van Noord-Holland", waarin van alle aangetroffen macrofaunasoorten een verspreidingskaart was opgenomen en informatie over de milieuomstandigheden waaronder de soorten werden aangetroffen. Vanaf 1993 beperkte het hydrobiologisch onderzoek zich tot projectmatig onderzoek en monitoring. De kennis en informatie uit het macrofaunaonderzoek zijn belangrijk geweest bij de planvorming en beleidsvoorbereiding

van de ecologische inbreng in de provinciale waterhuishoudingsplannen. Bij het tweede waterhuishoudingsplan verscheen het SEND: Stelsel van Ecologische NormDoelstellingen, waarin macrofauna een belangrijke rol inneemt.

Binnen de macrofauna had de groep van de watermijten zijn bijzondere belangstelling. Samen met Harry Smit en Cees Davids vormde hij het Nederlandse watermijtentrio. Met Harry Smit verzamelde hij watermijten in heel Nederland, wat resulteerde in een groot aantal nieuwe soorten voor de fauna en zelfs een nieuwe soort voor de wetenschap. Het resultaat van dit werk werd in 2000 gepubliceerd in de "Atlas van de Nederlandse Watermijten". Dichtbij zijn huis in Amsterdam Zuidoost onderzocht hij jarenlang iedere maand de watermijtenfauna in een vijver in het Gaasperpark. Helaas heeft hij dit werk nooit gepubliceerd. Met vijf andere watermijtenkundigen werkte hij aan een nieuw standaardwerk van watermijten van Centraal, West- en Noord-Europa.

Henk had het plan opgevat over twee jaar te stoppen met het werk bij de provincie om zich geheel te kunnen wijden aan de watermijten. Er was een eerste begin gemaakt om de grote macrofaunacollectie van circa 4000 gedocumenteerde en gedetermineerde monsters over te brengen naar Amsterdam in het Zoölogisch Museum. De afdeling Onderzoek van provincie Noord-Holland, waar Henk als senioronderzoeker werkte, heeft besloten zijn naam aan de collectie te verbinden ("Collectie Henk van der Hammen") en zich de inspanningsverplichting opgelegd alles in het werk te stellen de collectie in Amsterdam in het museum onder te brengen. Zijn collega Gert van Ee is inmiddels met de uitvoering hiervan begonnen.

Henk van der Hammen was een begrip in hydrobiologisch Nederland. Hij behoorde met namen zoals Higler, Moller Pilot, Verdonschot en Tolkamp tot de bekende moderne Nederlandse macrofauna-hydrobiologen. In hem gaat een groot en inspirerende hydrobioloog verloren, maar ook een toegewijde wetenschapper en aimabel mens.

G. van Ee

15 september 2002.

Publicaties Henk van der Hammen

Van der Hammen, H., 1980. Inventariserend en vergelijkend onderzoek van de Macrofauna van Waterland. Universiteit van Amsterdam, Instituut voor Taxonomische Zoölogie (Zoölogisch Museum). Verslagen en technische gegevens, nr. 24. 47 pp. + bijlage.

Van der Hammen, H., 1992. De macrofauna van Noord-Holland. Thesis. KU Nijmegen. Provincie Noord-Holland, Haarlem, 256 pp.

Van der Hammen, H., T. H. L. Claassen & P. F. M. Verdonschot, 1984 (eds.). Handleiding voor hydrobiologische milieu-inventarisatie. Haarlem. 61 pp. + bijlage.

Van der Hammen, H. & H. Smit, 1996. The water mites (Acari: Hydrachnidia) of streams in The Netherlands: distribution and ecological aspects on a regional scale. Netherlands Journal of Aquatic Ecology 30 (2-3): 175-185.

Smit, H. & H. van der Hammen, 1990. Taxonomic notes on some *Arrenurus* species (Acari: Hydrachnellae). Ent. Ber., Amst. 50: 52-55

Smit, H. & H. van der Hammen, 1990. Nieuwe watermijten voor de Nederlandse fauna (Acari: Hydrachnellae). Ent. Ber., Amst. 50: 93-96

Smit, H. & H. van der Hammen, 1992. Water mites as indicators of natural aquatic ecosystems of the coastal dunes of The Netherlands and northwestern France. Hydrobiologia 231: 51-64

Smit, H. & H. van der Hammen, 1992. A new species of *Albia* (*Albiella*) from The Netherlands (Acari: Hydrachnellae). Ent. Ber., Amst. 52: 114-116

Smit, H. & H. van der Hammen, 1992. New and rare water mites from The Netherlands (Acari: Hydrachnellae). Ent. Ber., Amst. 52: 144-146

Smit, H. & H. van der Hammen, 1996. A remarkable assemblage of water mites in quagfens and carr in The Netherlands (Acari: Hydrachnellae). Ent. Ber., Amst. 56: 28-32

Smit, H. & H. van der Hammen, 2000. Atlas van de Nederlandse watermijten. Nederlandse Faunistische Mededelingen 13: 1-272.

Smit, H., H. van der Hammen & G. Duursema, 1993. New species of water mites for the Dutch fauna, with some taxonomic notes on the genus *Nautarachna* (Acari: Hydrachnellae)

Van Waterschap Groot Salland voor de Macrofauna hotmail

Nieuwe vindplaats van *Cymatia rogenhoferi*

Waterschap Groot Salland verricht de determinaties voor Waterschap Zuiderzeeland. Groot was onze verbazing om *Cymatia rogenhoferi* aan te treffen in een monster van dat schap.

De soort is vrij summier beschreven in de determinatietabel van N. Nieser, maar heeft wel een karakteristiek uiterlijk. Heel herkenbaar is een grote gele vlek op de bovenrand van de clavus.

Ook de bruine kleurtekening is afwijkend vergeleken met de andere twee *Cymatia* soorten. In Ent. Berichten werd vorig jaar de 3de vondst voor Nederland gemeld. Hebben nog meer mensen deze *Cymatia rogenhoferi* gevonden?

In Flevoland zijn deze wantsen aangetroffen in een vrij nieuw gegraven grote plas (Burgtkamp) met grote stukken kaal zand. Een jaar geleden is deze plas ook al onderzocht, maar toen werd *Cymatia rogenhoferi* niet aangetroffen. In deze plas werden dit voorjaar sowieso veel wantsen soorten gevonden zoals: *Cymatia coleoptata*, *Paracorixa concinna*,

Sigara lateralis, *S. iactans*, *S. falleni*, *Hespercorixa linnei*, en *Corixa panzeri*. *Plea*, *Notonecta glauca* en *N. viridis* maken de wantsenlijst compleet.

Mijtenvondst

Waterschap Groot Salland is verder bezig met onderzoek in het gebied Gooiersmars. Dit is een klein natuurgebiedje ten oosten van Colmschate bij Deventer. Dit voorjaar zijn daar monsters genomen.

In een kwelsloot, vol waterviolier, werden de volgende mijtensoorten gevonden: *Euthyas truncata*, *Parathyas thorcata*, *Arrenurus mediorotundatus*, *Hygrobates longipalis*, *Piona clavicornis*, *P. ambigua*, *Pionacerus vatrax*, *Tiphus latipes* en *T. scaurus* en *Hydryphantes ruber*. De ondiepe sloot loopt door een bosgebiedje en was voor een groot gedeelte beschaduwd.

Toch wel leuk om al deze soorten op één locatie te vinden.

Naamgeving bloedzuigers

Ook in dit gebied Gooiersmars: *Glossiphonia concolor*. Deze papilloze *Glossiphonia* wordt sinds wij het bloedzuigerboek van Nesemann ed. gebruiken door ons onderscheiden. Al kan ik mij op het eerste gezicht niet herinneren deze *Glossiphonia* soort al eerder gezien te hebben.

Hoe algemeen is deze soort in Nederland? De vindplaats die Higler en Dresscher noemen in hun K.N.N.V. tabel namelijk, bosplassen, was ook hier van toepassing.

In Nederland werd *G. concolor* soort niet apart onderscheiden van *G. complanata*.

Ook bij *Glossiphonia heteroclita* worden in het algemeen de varianten *striata* en *hyalina* niet apart opgevoerd.

In het buitenland worden deze varianten wel als aparte soorten onderscheiden, zelfs in een apart geslacht: *Abloglossiphonia*.

Ik zou hier graag een lans willen breken om dat onderscheid ook in ons land te (gaan) maken om de ecologische preferenties te achterhalen. Of heeft iemand hier al inzicht in en kan dat op de hotmail vertellen?

Groeten van Hans Hop en collega's. Waterschap Groot Salland
E-mail hhop@wgs.nl

Hans, bedankt voor je leuke bijdrage, in nieuwsbrief 25 reageert Erich Mauch

> dat je Nesemann beter niet meer kunt gebruiken, uit jou mail begrijp ik dat

> je het toch blijft doen, heb je daar een speciale reden voor?? Wij vinden

> het een slecht werkbaar determinatiewerk

>> groetjes Marianne

Van: Hans Hop <hhop@wgs.nl>

Aan: macrofauna riza <macrofauna@hotmail.com>

Onderwerp: Re: bijzondere vondsten

Datum: Mon, 16 Sep 2002 09:17:56 +0200

Hoi Marianne,

Wat betreft bloedzuigerliteratuur. Bij gebrek aan beter gebruiken we alle literatuur die we kunnen vinden. De opmerking van Erich Mauch geldt volgens mij vooral voor de familie Piscicolidae. Voor deze familie heb ik nu een artikel van Bielecki uit Polen gekregen via Clemens Grosser.

Bielecki, A. (1997): Fish leeches of Poland in relation to the Palaearctic piscicolines (Hirudinea: Piscicolidae: Piscicolinae).- *Genus*, Vol. 8 (2): 223-375, Wrocław Maar zelfs hier staan niet alle soorten in. Deze Bielecki heeft zelfs een soort nieuw voor Nederland beschreven, welke in zijn "familiebeschrijving" ontbreekt. Het is alleen in een pools blad gepubliceerd. Bielecki, A. (2001): *Piscicola brylinskae*, a new leech species from the Netherlands (Hirudinea: Piscicolidae).- *Wiadomości Parazytologiczne* T. 47 (1): 119-126. Ik heb Bielecki aangeschreven of hij mij een kopie van het artikel wel zenden en nog wat bloedzuigers wil controleren. Tot op heden helaas nog geen bericht terug gehad. Op www.hirudinae.de staat de determinatietabel van Clemens Grosser. Voor bepaalde families is deze ook te gebruiken, maar ook deze is niet volledig.

Nesemann ed. wordt door de auteurs zelf al aangegeven dat er binnen de Piscicolidae familie nog veel taxonomisch onduidelijk is.

Groeten, Hans Hop

Graag reacties op deze bloedzuigercorrespondentie naar macrofauna@hotmail.com

Einde macrofaunanieuwsbrief 27